

Una Bērente

19.–20. gadsimta sākuma etnogrāfisko kamanu dekorējumu veidi

Atslēgas vārdi: kamanu dekorējumu veidi, kokgrebumi, virpojumi, krāsojums, metālkalumi, tapsējums

Kopsavilkums

19. gadsimtā un 20. gadsimta sākumā ragavas bija ikdienas darbu veikšanas līdzeklis, bet kamanas lietotas tikai svinīgos izbraukumos. Sākotnēji kamanas izgatavoja saimniecībā uz vietas, vēlāk pasūtīja kokamatniekam, apkalšanas darbus veica kalējs. Raksta mērķis ir analizēt lietiskos un rakstītos avotus, izpētīt kamanu vēsturisko attīstību, tipoloģiju, izgatavošanu un izmantošanas hronoloģiju. Būtiska loma ir vietējo amatnieku prasmju attīstīšanai, pieejamajiem materiāliem, kā arī dienviņu, ziemeļu un austrumu kaimiņzemju amatniecības ietekmēm.

Kamanu rotājumos izdalāmas četras ornamentu grupas: koka rotājumi, krāsojums, metālkalumi/lējumi un kamanu dekorējumi pēc pilsētas transportlīdzekļu paraugiem. 18. gadsimtā un 19. gadsimta sākumā kamanu dēlīšus jeb galdiņus dedzināja melnus un tajos iegreba ornamentu. Šāds rotājuma veids līdz mūsdienām nav saglabājies. 19. gadsimta sākumā kamanām izmantoja ar kalnu grebtus vienkāršus ornamentus, gadsimta vidū attīstījās cirstu stilbiņu, pildīņu un virpojuma dekorēšanas paņēmieni. Cirstus stilbiņus izmantoja arī ragavu uzlikā jeb kreslī. Cirstie, atstatus un dažādos garumos liktie stilbiņi kalpoja kā atbalsts un dekoratīvs elements. 19. gadsimta vidū kamanas krāsoja monohromi, gadsimta beigās sāka izmantot polihromu krāsojumu; visbiežāk izplatīts baltkrievu tipa kamanās un pilnos krešļos. Metālu sākotnēji izmantoja slieču apkalšanā, bet 19. gadsimta beigās apaļmetāla stieņi pildīja ne tikai funkcionālu lomu, bet kalpoja arī kā dekora elements. 19. gadsimta 80. gados lauku amatnieki pēc pilsētas parauga kamanu dekorā sāka izmantot misiņa rotājumus, ādas sniegtverus un tapsējumu kulbas iekšpusē.

Lietisko un rakstīto avotu analīze papildina zināšanas par līdz šim mazpētītajiem 19.–20. gadsimta kamanu dekorēšanas paņēmieniem Latvijā, to izgatavošanas un lietošanas tendencēm zemnieku sētā. Analizētie kamanu ornamentu sniedz ieskatu gan materiālajās un tehniskajās iespējās zemnieka saimniecībā, gan estētiskajos priekšstatos.

Decoration Types of Ethnographic Sledges between the 19th and Early 20th Century

Key words: sleigh decoration types, wood carvings, turnings, coloring, metal works, upholstery

Summary

From the 19th century to the beginning of the 20th century, sledges were a means of everyday work, but sleighs were used only for ceremonial outings. Initially, sleighs as the ceremonial vehicles were made by hand on the farm, later they were ordered from a woodworker, and metalwork was done by a blacksmith. The purpose of this article is to analyse material and written sources, to study the historical development, typology, production of sleighs and the chronology of their use. The development of local artisans, the available materials, professional capacity, as well as the influence of crafts from the southern, northern, and eastern neighbouring countries play a significant role. Four groups of basic ornament groups can be distinguished: wood decorations, painting, metal forgings/castings, and sleigh decorations based on city samples. In the 18th and early 19th century, sleigh boards were burned black and ornaments were carved into them. At the beginning of the 19th century, simple ornaments carved with a chisel were used in sleigh decoration. In the mid-19th century, decoration techniques such as carved shanks, panelling, and turning developed. Carved shanks were also used in the construction of the *kreslis* – addition for sledge. In the mid-19th century, sleighs were painted monochrome, but towards the end of the 19th century, polychrome painting began to be used. It is most common in Belarusian-type sleds and full additions for sledges. The metal was originally used in the cladding of runners, but in late 19th century, round metal rods performed not only a functional role, but also served as a decorative element. In the 1880s, following the urban style, rural craftsmen began to use brass decorations, leather snow-catchers, and upholstery in the interior of the sleigh. The analysis of physical and written sources complements the so far little-studied and analysed ideas about 19th–20th century decorating techniques of runner-based vehicles in Latvia, trends in their production and use on the farmstead. The analysed sleigh ornaments provide an idea of both the material and technical possibilities of the farmer as well as their aesthetic ideals.

Ievads

Slieču transportlīdzekļiem – ragavām un kamanām – no 19. gadsimta līdz 20. gadsimta pirmajai pusei bija izšķiroša loma zemnieku mobilitātē gada sniegotajā periodā. Ragavas bija ikdienas darbu veikšanas līdzeklis (*Latviešu konversācijas vārdnīca* 1938–1939, kamanas 34836–34839), bet kamanas izmantoja tikai cilvēku pārvadāšanai ziemā (*Latviešu konversācijas vārdnīca* 1932–1933, ragavas 15236–15242). 20. gadsimta 30. gados precīzi raksturotas ragavu un kamanu būtiskākās

atšķirības: “Latvijā šķiro ragavas no kamanām, ragavas galvenokārt darbam, ragavu iekārtā valda tehniskais princips – lietderība un izturība, kamanu iekārtā tikpat liela (varbūt pat lielāka) loma ir aistētiskam principam – skaistumam” (*Latvju tautas daiņas XII* 1932, 275).

Līdz 19. gadsimta pirmajai pusei zemnieks kamanas izgatavoja savā sētā vai, retāk, pasūtīja kokamatniekam. Izbraukuma transportlīdzekļa pamatkonstrukcija bija tāda pati kā ragavām un sastāvēja no četrām pamatdaļām: sliecēm, mietnēm, balzieniem un uzkalām (Bērente 2022, 14). Šajā laikā izdalāmi divi kamanu tipi, pamatojoties uz virs ragavu pamatkonstrukcijas izgatavoto kulbas daļu. Pirmajā variantā pagarināja mietnes, kuru starpas aizpildīja ar klūgām (Broce 1992, 161) vai dēlīšiem (Broce 1992, 119). Otrajā variantā virs ragavu pamatkonstrukcijas stiprināja noņemamu vai nenoņemamu uzliku kulbu (Bīlenšteins 2007, 277). 19. gadsimta 40.–60. gados izgatavošanā nostabilizējās nenoņemama vienlaidus kulbas forma (BDM 2068. Kamanas, 1849. g.), kurai iekšpusē nereti bija sēdeklis, priekšpusē buka un aizmugurē stāvdēlis ceturtajam braucējam. Sākot ar 19. gadsimta 80.–90. gadiem, var nošķirt zemnieku, pilsētu un muižās lietoto kamanu tipus un dekorējuma veidus.

19. gadsimta beigās Latgalē nostiprinājās profesionāli kokamatnieki, kas bija specializējušies tikai transportlīdzekļu izgatavošanā (Alsupe 1973, 88–98). Tradicionālās jeb etnogrāfiskās kamanas galvenokārt izgatavoja mājamatnieki un mājrupnieki nerūpnieciskos ražošanas apstākļos (Alsupe 1982, 3), savukārt pilsētās izmantotos transportlīdzekļus izgatavoja rūpnīcās, lielākos apjomos sadarbojoties kokamatniekiem un kalējiem (Alsupe 1982, 46). 19. gadsimta beigās arī zemnieku izgatavotajās kamanās parādījās pilsētas kamanu aizguvumi, tapsējumi, pārvilkumi ar ādu un samtu, dzeltenmetāla elementi, kā arī polihroms krāsojums un dažādas krāsojuma tehnikas.

Kamanu dekorējumu veidus transportlīdzekļa ārpusē var iedalīt četrās grupās: koka ornamentu (koka daļās grebti, cirsti un virpoti ornamentu); krāsojums (monohroms, polihroms, kolorēti zīmējumi); melnā un krāsainā metāla kalumi un lējumi; pēc pilsētas kamanu parauga izmantota ādas un auduma apdare. Būtiska loma kamanu dekorēšanā un izmantotajā materiālā bija reģionālo tradīciju ietekmēm (LNVM, ZAE 4601/1–4., kāzu iemaukti), amatnieku prasmju attīstībai un profesionālajai veiktspējai, kā arī konfesionālajai piederībai.

Ornamenti iededzināšanas, grebšanas, ciršanas, virpojuma tehnikā

Viens no senākajiem kamanu greznošanas veidiem – kamanas pārsegt ar krāsainām vilnas segām (Lentilijs 1924, 18–20; LNVM, ZAE 7588., zirga deķis “mazais rožu raibums”), bet senākais rotājumu veids bija dekorējumi kamanu koka detaļā – kulbas aizmugures atzveltnes ārējā plaknē. Par 18. gadsimta otrajā pusē lietoto kamanu aprakstiem avotos ir skicēti paraugi, kas līdz mūsdienām nav saglabājušies. J. K. Broce ir pirmais, kurš detalizēti aprakstījis kamanu dekorēšanas tehniku: “[..] dēļi no ārpusē apdedzināti melni un pēc tam tajos iegrieztas dažādas figūras” (Broce 1992, 119, 135). Šis ornamenta izgatavošanas veids aprakstīts arī vēlāk, 20. gadsimta pirmās puses skolotāju palīglīdzekļa bilžu grāmatiņā, izmantojot tēlainību un mākslinieciskumu,

mazāku uzmanību pievēršot tehniskajiem risinājumiem: “[..] reti skaists, priekšzīmīgs koka izstrādājumu paraugs. Ar apbrīnojami izsmalcinātu mākslas gaumi un veiksmi plāksnē iekombinēti viszīmīgākie raksta elementi: saulītes, pavadītas no krustiņiem un skujiņām. Šinī pieminēklī mums iespējas iepazīties ar plašāku grupas kompozīciju, reti sastopamu latvju rakstos.” (*Latvijas vēstures bilžu paskaidrojumi. 1. sērija* 1924, 94–95).

Viens no 19. gadsimta pirmajā pusē izplatītākajiem grebšanas tehnikā izgatavotajiem ornamentiem tiek saukts par vanagnadziņu ornamentu. Šo kokgrebuma ornamentu var interpretēt kā vienu no kāzu simboliem (Sirica 2020, 115, 210), jo nereti folklorā vanags ir Dieva dēls, tautudēls, jauns puisis, precinieks.

Kopā ar vanagnadziņu ornamentu izmantoja arī “restītes” ornamentu. Restītes izgatavošanas pamatā bija cits tehniskais paņēmieni – tievu stilbiņu izciršana un savienošana ar gropīšu palīdzību. Vēlāku laiku kamanu rotājumos šis ornamenta veids un motīvs vairs nav sastopams (skat. 1. att.).

1. att. BDM 1348. Kriju kamanas ar iecirstu vanagnadziņu un stilbiņu jeb “restītes” ornamentu atzveltnes daļā. 19. gadsimta sākums. Limbažu raj. Liepupes cp. “Kalna Līgavas”.

Foto: M. Ķilkuts, 2022.

19. gadsimta 50.–60. gados kamanu dekorēšanā sāka izmantot cirstu stilbiņu un pildiņu ornamentus. Visvienkāršāk bija izcirst dažāda biezuma un garuma stilbiņus, ko pietapoja pie kamanu atzveltnes vai sāniem (LVI E, E12, 4759 zr, kriju kamanas). 19. gadsimta beigās cirstos stilbiņus veidoja sarežģītākus, atdarinot virpojuma tehniku vai apaļus izliekumus (BDMzpm 2163. Kamanas, 20. gadsimta sākums). Stilbiņu rotājumu nereti izmantoja *lagošku* tipa kamanu atzveltnes un sānu malu rotājumā. Šāda tipa kamanas visbiežāk izgatavoja Latgalē 19. gadsimta beigās līdz 20. gadsimta 60. gadiem krievu tautības amatnieki (Cimermanis 1973, 198). To pamatiezīme bija liektas slieces, četri pāri mietņu, bet kulbas sānus aizpildīja ar skārdu. Izbraukuma uzlikai jeb kreslim biežāk cirstie stilbiņi bija gan atzveltnes un sānu saturkokki (LVI E, E 11, 419 ar, kreslis), gan pildīja dekoratīvu funkciju, ja starp tiem stiprināja plāni tēstus dēļšus.

Pildiņus kā kamanu atzveltnes dekorēšanas līdzekli izmantoja no 19. gadsimta vidus. Pamatā izcirta taisnstūrveida formas dēli, kam ārējās sānmalās izcirta pagarinājumus. Tos ievietoja kamanu dēļa atzveltnē iepriekš izcirstās, tāda paša izmēra gropītēs. Pildiņi nosedza kamanu muguras daļas pamatkonstrukciju un vienlaicīgi bija dekoratīvs elements. Līdz 19. gadsimta 70.–80. gadiem kamanu atzveltnes augšmalā ievietoja

visbiežāk divus kvadrātveida vai taisnstūrveida formas pildiņus (BDM 7873. Kamanas, 20. gadsimta sākums. Rucavas pag. Papes c.). 19. gadsimta otrā pusē vienkārši cirstos pildiņus sāka izgatavot noapaļotām formām (LVI E, E 39, 3432 zr, divvietīgas kamanas; LNVM, ZAE 7482/1–3., kamanas). Attīstoties amatnieka meistarībai, pildiņi varēja būt dažāda izveidojuma, piemēram, arī stilizētā sirds formā (LNVM, ZAE 7470/1–2., kamanas).

Lai izgatavotu virpotus ornamentus, bija nepieciešama koka virpa, kas 19. gadsimta zemnieku saimniecībās bija retums. Virpoti dekorējumi visbiežāk sastopami profesionālu amatnieku darinātajās kamanās, īpaši baltkrievu (BDM zpm 4433. Baltkrievu tipa kamanas. 20. gadsimta pirmā puse) un krievu amatnieku izgatavotajās (skat. 2. att.).

2. att. LEBM, BDM kolekcija. Baltkrievu tipa kamanas ar polihromu krāsojumu. 20. gadsimta 40.–50. gadi. Foto: M. Ķilkuts, 2022.

Vēlāk virpojuma tehnikā darinātos ornamentus izmantoja arī latviešu amatnieki vai turīgāki zemnieki, kuriem piederēja koka virpa. Pamatā izmantoja taisni cirstus stilbiņus, ko izvirpoja vajadzīgajā formā un izmērā.

Ornamenti melnā un krāsainā metāla kalumos un lējumos

19. gadsimta vidū, kad dzelzs zemnieka saimniecībā kļuva pieejamāka, to vispirms izmantoja slieču ceļa daļas apkalšanai, dzelzs izmantošanai bija funkcionāla nozīme. 19. gadsimta otrajā pusē, atsevišķos apgabalos pat 20. gadsimta sākumā kamanu izgatavošanā sāka izmantot metāla mietnes, apkalumus un dekoratīvus rotājumus. Funkcionālās koka detaļas aizstāja ar metālu, ko centās dekoratīvi izkalt vai izlikt, tādējādi izveidojās funkcionāls un dekoratīvs kamanu rotājums (LVI E, E 11, 391 zr, kamanas). Ja mietnes izgatavoja no koka, tām nereti ragus daļā un aizmugurē stiprināja apaļmetāla saturmietnes, kas veica ne tikai atbalsta funkciju, bet bija arī dekoratīvs elements. Ja kamanām izgatavoja metāla mietnes, pamatā ņēma neliela diametra vienlaidus dzelzs apaļstieni, ko salieca un piestiprināja uz sliecēm un zem kulbas. Mietnes visbiežāk dekoratīvi izlieca “S”, “J”, “C” formā, bet stieņa galus dekoratīvi izkala (BDM ZM Nr.

5251. Neg. nr. 13532. Cēsu apr. Cēsu pag. Kamanas, 1928. g.) plakana apļa vai romba formā, tādējādi padarot mietnes ne tikai funkcionālas, bet arī dekoratīvas.

Lai kamanas uz ceļa turētos stingri un neapgāztos, tām zem kulbas stiprināja koka, bet, sākot ar 19. gadsimta otro pusi, metāla spārņņus. Starp kulbu un spārņņiem stiprināja metāla atstopi, lai kulba un visa kamanu konstrukcija turētos stabili. Funkcionālo atstopi izgatavoja no dzelzs apaļstienņa un dekoratīvi izlieca (BDMzpm 2163. Kamanas, 20. gadsimta sākums.) (skat. 3. att.).

3. att. BDMzpm 2163. Kamanas ar dekoratīvi izliektu kulbas spārņņu atstopi. 20. gadsimta 20.–30. gadi. Foto: M. Ķilkuts, 2022.

Lai kulbā nekristu sniegs, kamanu priekšpusē stiprināja sniegtveri. 19. gadsimta beigās koka vai ādas sniegtverus ar metāla stiepli dekoratīvi ierāmēja un to augšpusē vidusdaļā izlieca dekoratīvu vijumu (BDM 7682. Kamanas, izgatavotas ap 1930. g. Talsu raj. Rojupes c.).

Dzeltenmetāla jeb bronzas un misiņa rotājumi sniegtvera abās pusēs līdz 19. gadsimta otrajai pusei bija tikai muižnieku lietotajos ziemas transportlīdzekļos, arī pilsētnieku kamanās sāka izmantot dzeltenmetāla rotājumus. Visbiežāk tās bija lietas, apaļas vai sfēriskas bumbiņas, ko nostiprināja sniegtverim abās pusēs. Atsevišķos gadījumos vienkāršāk šīs detaļas varēja atliet sarežģītākās formās, piemēram, zirga galvas atveidā (BDM 7042. Pilsētas kamanas. 20. gadsimta sākums) (skat. 4. att.). 19. gadsimta beigās arī zemnieku izgatavotajās kamanās parādījās pēc pilsētas parauga gatavoti dzeltenmetāla dekorējumi.

4. att. BDM 7042. Pilsētas kamanas ar dzeltenmetāla zirga galvu.
20. gadsimta sākums. Foto: M. Ķilkuts, 2022.

Kamanu krāsojums

1775. gadā tika izdots Krievijas impērijas ķeizarienes Katrīnas II (1729–1796) likums, kurā noteikts, kā katrai iedzīvotāju kārtai jābrauc. Vienkāršiem cilvēkiem “[..] pavisam aizliegts turēt apzeltītas kamanas, tie [braucamrīki] drīkstēja būt tikai krāsoti vai pārklāti ar pernicu” (*Latvju tautas daiņas XII* 1932, 286). 20. gadsimta 30. gados K. Zalts (1885–1953), aprakstot kamanas, atzīmē: “[..] kad tautā sāka parādīties brūni vai tumši dzeltāni krāsotas kamanas, tas bij liels notikums, kaut arī pati krāsa bij’ vislētākā un krāsošana – vispaviršākā. Šis notikums atstājis pēdas arī tautasdziesmās – vaska kamanas, iespējams brūni krāsotās attiecināmas tieši uz to” (*Latvju tautas daiņas XII* 1932, 284). Īsti nav zināms, kad zemnieki sāka krāsot savas izbraucamās kamanas, taču var secināt, ka tautasdziesmās lietotie apzīmējumi “rakstītās kamanas” vai “vaska kamaniņas” ir interpretējami šādi: pirmajā gadījumā, visticamāk, domātas kamanas, kas dekorētas ar kokgriezumiem, taču otrajā gadījumā, iespējams, lietots tēlainis apzīmējums tam, ka kamanas ir krāsotas brūnas vai dārgi maksājušas (Pīgozne 2012, 103). 19. gadsimta vidū kamanas krāsoja vienā krāsā jeb monohromi dažāda toņa brūnās krāsās vai melnā. 19. gadsimta beigās tumšajā, monohromajā kamanu krāsojumā sāka izmantot iepriekš izgatavotus šabloniskus ievilkumus dzeltenā krāsā (LVI E, 13, 1127 zt, kamanas).

19. gadsimta beigās un 20. gadsimta sākumā kamanas sāka krāsot vairākās krāsās. Visbiežāk polihromu krāsojumu izmantoja pēc baltkrievu parauga izgatavotajās kamanās. Šāda tipa kamanu krāsojumā varēja izmantot divas vai trīs krāsas – katrai kamanu daļai un detaļai savu krāsu (LVI E, E 11, 391 zr, kamanas).

19. gadsimta beigās kamanas krāsoja pēc pilsētas paraugiem, izmantojot cēlkoka imitāciju (LVI E, E 13, 1123 zr, kamanas). Dažādās imitācijas radīja ilūziju par greznāku izejmateriālu izmantošanu un lielāku amatnieka veikspēju. Cēlkoka imitācijas zīmējumus izmantoja arī vasaras izbraukuma transportlīdzekļos – droškās.

Kamanu dekorējumi pēc pilsētas paraugiem: āda, samts, citi audumi, to tapsējums

Līdz 19. gadsimta 70.–80. gadiem ādas, samta, citu audumu elementi un tapsējumi bija izplatīti kungu (BDM 5876. Kungu kamanas 19. gadsimta beigas. Valkas raj. Palsmanes cp.) un pilsētās lietoto kamanu apdarē. Zemnieku kamanās pilsētas ietekme parādījās 19. gadsimta beigās: biežāk tas bija atzveltnes un sānu daļas polsterējums, pārvilkts ar samtu vai ādu (BDM 8991. Kamanas, 1920. g. Smiltene), nereti papildināts ar dzeltenmetāla kniedītēm vai ādas podziņām. Polsterējumu un auduma pārvilkumus galvenokārt izmantoja koka kamanu apdarē, taču atsevišķos gadījumos arī kamanu tipu *lagošku* (BDM 34417. Lagoškas, 20. gadsimta 20.–30. gadi. Alūksnes raj. Trapenes cp.) sēžamo daļu varēja polsterēt un pārvilkt ar gaišu vai sarkanu samtu. 19. gadsimta otrajā pusē kamanu apdarē sāka izmantot arī tumši krāsotas ādas sniegtverus, ko nereti dekorēja ar metāla ierāmējumu (BDM 14531. 20. gadsimta sākums. Dobeles raj.).

Nobeigums

Lietisko un rakstīto avotu analīze papildina zināšanas par mazpētītajiem 19.–20. gadsimta kamanu dekorēšanas paņēmieniem Latvijā, to izgatavošanas un lietošanas tendencēm zemnieku sētā. Lai akcentētu kamanu greznību, tās sākotnēji sānos un atzveltnes daļā izrotāja ar dažādiem kokgrebumu ornamentiem. 19. gadsimta vidū kamanas rotāja monohroms, vēlāk arī polihroms krāsojums. 19. gadsimta otrajā pusē kamanas sāka izgatavot specializējušies kokamatnieki. Šo kamanu sānu un aizmugures ārējās plaknes dekorējumā tika kombinētas dažādas ornamentu tehnikas un krāsu toņi. Arī iepriekš kamanu pamata konstrukcijā funkcionāli nepieciešamie dzelzs kalumi tika gatavoti arvien dekoratīvāk. 19. gadsimta beigās dekorējumu stilistikā tika ieviesti pilsētas kamanu rotājumu elementi: ādas un auduma tapsējums, misiņa lējumi. Analizētie kamanu ornamentu sniedz priekšstatu kā par materiālajām un tehniskajām iespējām zemnieka saimniecībā, tā estētiskajiem priekšstatiem.

Saīsinājumi

apr. – aprīķis

att. – attēls

BDM – Latvijas Etnogrāfiskā brīvdabas muzeja priekšmetu kolekcijas šifrs

BDM zpm – Latvijas Etnogrāfiskā brīvdabas muzeja priekšmetu palīgmateriālu kolekcijas šifrs

BDM FN – Latvijas Etnogrāfiskā brīvdabas muzeja foto negatīvu krātuve

BDM ZM – Latvijas Etnogrāfiskā brīvdabas muzeja zinātniskais materiāls

c. – ciems

cp. – ciema padome

LEBM – Latvijas Etnogrāfiskais brīvdabas muzejs

LVI E – Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūta Etnogrāfisko materiālu krātuve

raj. – rajons

pag. – pagasts

ZAE kolekcija – Latvijas Nacionālā vēstures muzeja Rokrakstu, zīmējumu, fotoattēlu un dokumentu kolekcija

Avotu un literatūras saraksts

BDM – Latvijas Etnogrāfiskā brīvdabas muzeja eksponātu kolekcija

BDM FN – Latvijas Etnogrāfiskā brīvdabas muzeja foto negatīvu krātuve

BDM ZM – Latvijas Etnogrāfiskā brīvdabas muzeja zinātniskais materiāls

LVI E – Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūta Etnogrāfisko materiālu krātuve

ZAE – Latvijas Nacionālā vēstures muzeja Rokrakstu, zīmējumu, fotoattēlu un dokumentu kolekcija

ZAE kolekcija, mape nr. 57. “Zirgs, zirglietas un pajūgs”

LNVM, ZAE 7588., zirga deķis “mazais rožu raibums.” Talsu apr. Spāres pag. “Dupuri.” Materiālus vācis Voldemārs Krastiņš, 1931. gada 16. jūnijs.

LNVM, ZAE 7482/1–3., kamanas. Jelgavas apr. Sņķeres pag. “Lieldrēgņi.” Materiālus vācis Andrejs Holcmanis, 1942. gada 16. septembris.

LNVM, ZAE 7470/1–2., kamanas. Jelgavas apr. Bukaišu pag. “Medumlikerti.” Materiālus vāca Voldemārs Siliņš, 1942. gada 24. jūlijs.

LNVM, ZAE 4601/1–4., kāzu iemaukti. Ventspils apr. Piltenes pag. 1944. gada 20. aprīlis.

Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūta Etnogrāfisko materiālu krātuve.

LVI E, E 11, 391 zr, kamanas. Gulbenes raj., Vecgulbenes cp. Pierakstījis Bīrons A., 1956. g.

LVI E, E 11, 419 ar, kreslis. Gulbenes raj. Pierakstījis Bīrons A., 1956. g.

LVI E, E12, 4759 zr, kriju kamanas. Limbažu raj. Liepupes cp. “Kalna Līgavas.” Pierakstījis Viesturs U., 1957. g.

LVI E, 13, 1127 zt, kamanas. Valkas raj., Jērcēnu cp. Pierakstījis Rapa Ā., 1958. g.

LVI E, E 13, 1123 zr, kamanas. Valkas raj., Kārķu cp. “Ķirškalni.” Pierakstījis Rapa Ā., 1958. g.

LVI E, E 39, 3432 zr, divvietīgas kamanas. Aizkraukles raj. Zalves cp. 1970. g.

Bīlenšteins, A. (2007) Latviešu koka celtnes un iedzīves priekšmeti. 2. daļa: Latviešu koka iedzīves priekšmeti. Rīga: Jumava. 488 lpp.

Broce, J. K. (1992) Zīmējumi un apraksti. 1. sēj.: Rīgas skati, ļaudis un ēkas. Rīga: Zinātne. 455 lpp.

Alsupe, A. (1973) Amatniecības nozares Latgalē 19. gs. otrajā pusē. Grām.: *Arheoloģija un etnogrāfija X. Apcerējumi par Austrumlatvijas iedzīvotāju materiālās kultūras un dzīves veida vēsturi*. Rīga: Zinātne. 81.–112. lpp.

Alsupe, A. (1982) *Audēji Vidzemē 19. gs. otrajā pusē un 20. gs. sākumā*. Rīga: Zinātne. 255 lpp.

Bērente, U. Izstādes “Ziemas transports zemnieka sētā 18.–20. gs.” buklets.

Latvijas Etnogrāfiskais brīvdabas muzejs.

<http://brivdabasmuzejs.lv/Uploads/2022/09/08/Izst%C4%81des%20buklets%20Ziemas%20transports%20zemnieka%20s%C4%93t%C4%81%2018.-20.gs.pdf>
(11.03.2025).

Cimermanis, S. (1973) Transporta līdzekļi Latgales zemnieku saimniecībās 19. gs. beigās un 20. gs. pirmajā pusē. *Arheoloģija un etnogrāfija X. Apcerējumi par Austrumlatvijas iedzīvotāju materiālās kultūras un dzīves veida vēsturi*. Rīga: Zinātne. 189.–211. lpp.

Latvijas vēstures bilžu paskaidrojumi: 1. serija (1924) Rīga: Kulturas balss, 93.–95. lpp.

Lentilijs, R. (1924) *Curlanddiae quaedam notabilia (1677–1680)*. Tentelis A. (tulk.). In: *Latvijas Universitātes raksti Acta Universitatis Latviensis XI*. Rīga: Latvijas Universitāte. 3.–73. lpp.

Pīgozne, I. (2012) Sarkans, dzeltens brūns: par krāsu vizuālajām un mītiskajām robežām latviešu folklorā un senajā apgērbā. *Letonica. Humanitāro zinātņu žurnāls*. Nr. 3 (24): 99.–116.

Sirica, I. (2020) *Otētie motīvi uz Latvijas pūralādēm un pūra skapjiem 18. gadsimta beigās – 20. gadsimta sākums*. Disertācija. Latvijas Mākslas akadēmijas Mākslas institūts, Mākslas vēstures pētījumu atbalsta fonds. 303 lpp.

Švābe, A., Būmanis, A., Dišlērs, K., red. (1932–1933) *Kamanas 15236–15242. Latviešu konversācijas vārdnīca VIII sējums*. Rīga: Grāmatu apgādniecība A. Gulbis.

Švābe, A., Būmanis, A., K. Dišlērs, red. (1938–1939) *Ragavas 34836–34839. Latviešu konversācijas vārdnīca. XVIII sējums*. Rīga: Grāmatu apgādniecība A. Gulbis.

Zalts, K. (1932) Sauszemes satiksmes līdzekļi senajā Latvijā. *Latvju tautas daiņas XII sējums*. Rīga: Kārļa Rasiņa apgāds “Literatūra”. 271.–299. lpp.